

LUONNOS

Johdanto

Kunta- ja aluevaalit järjestetään 13.4.2025. Ennakkoäänestys on Suomessa 2.–8.4.2025.

Kuntavaaleissa valitaan kunnan valtuustoon valtuutetut, jotka päättävät kunnan toiminnasta ja taloudesta. Aluevaaleissa valitaan aluevaltuustoon valtuutetut, jotka päättävät hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveystalouden sekä pelastustoimen järjestämisestä.

Kunnissa ja hyvinvointialueilla päätetään kaikille meille tärkeiden palveluiden tulevaisuudesta. Tämän lisäksi kunnat sekä alueet ovat hyviä työpaikkoja ja siellä tehdään arvokasta työtä. Hallituksen lyhytnäköisten leikkausten vuoksi nämä elintärkeät palvelut ovat vaarassa.

On äärimmäisen tärkeää, että jokainen käyttää ääntään kunta- ja aluevaaleissa. **Jokaisen äänellä on merkitystä.** Vaaleilla valitut edustajat päättävät palkansaajille merkityksellisistä asioista.

SAK korostaa kuntavaalitavoitteissaan laadukkaita työvoimapalveluita, riittävää hyvinvointialueiden rahoitusta ja autonomiaa, hyvinvoivaa henkilöstöä, kattavaa varhaiskasvatusta ja toista astetta sekä kestäviä julkisia hankintoja.

Työvoimapalvelut siirtyvät valtiolta kuntien vastuulle osana TE2024-uudistusta. Työvoimapalveluverkosto ei saa hajautua, sillä liian pienet yksiköt eivät pysty tarjoamaan laaja-alaisesti ja laadukkaasti palveluja. Yhteistyötä työnhakija- ja työnantajapalveluiden välillä on lisättävä.

Hyvinvointialueiden ongelmana on merkittävä rahoitusvaje, joka on paikattava. Hyvinvointialueiden rahoitusperusteita on uudistettava, mutta alueilla on oltava riittävä autonomia palvelujensa kehittämisessä. Kaikkien ammattilaisryhmien osaamista on voitava hyödyntää palvelutuotannossa. Kuntien ja alueiden sekä järjestöjen yhteistyö on tärkeässä roolissa nyt ja tulevaisuudessa.

Oppimistulokset ovat laskussa ja kunnat päättävät peruskoulujen resurssoinnista. Kuntien on tuettava erityisesti niitä kouluja ja alueita, joissa huono-osaisuus on suurempaa. Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden yhteistyöllä ylläpidetään kattavaa toisen asteen koulutusverkostoa koko Suomessa.

Onnistuneilla julkisilla hankinnoilla torjutaan harmaata taloutta ja edistetään vastuullista yritystoimintaa sekä kestävä kehitystä. Julkisissa hankinnoissa tulee antaa alhaisen hinnan sijaan enemmän painoarvoa sosiaalisille, työoikeudellisille ja ilmastokriteereille kilpailutuksissa.

Kunnilla on suuri vastuu kansallisten ilmastotavoitteiden saavuttamisessa. Kaikkien kuntien on laadittava ilmastosuunnitelma. Suunnitelmassa on huomioitava työelämän muutostarpeet, työllisyysvaikutukset ja työntekijöiden muuttuvat osaamistarpeet.

HYVINVOINTIALUEET

Hyvinvointialueiden talous sekä palvelujen organisointi kuntoon

Nykyiset hyvinvointialueiden hallintorakenteet tarjoavat palvelujen tuottamiseksi kelpo puitteet. Uudistus on tuore ja on tärkeää antaa sen toimeenpanolle aikaa ennen uusia muutoksia. Toimijat eivät ole liian pieniä ja tuntevat alueensa erityispiirteet sekä tarpeet. Hyvinvointialueiden ongelmana on **vähintään yhden miljardin välitön rahoitusvaje**, joka valtion tulisi paikata perusrahoituksen lisäksi. Laadukkaiden julkisten palveluiden tukena on julkiset inhouse-yhtiöt, jotka tuottavat muun muassa ruoka- ja siivouspalveluja sekä huolehtivat jäte- ja vesihuollosta.

Tavoitteet

- Hyvinvointialueiden rahoitusperusteita uudistaminen niin, että alueille suuntautuu lisärahoitusta perustason palvelujen ja terveyden edistämisen perusteella.
- Alueilla oltava riittävä autonomia palvelujensa kehittämisessä ja mahdollisuus päättää, mitä palveluja eri toimintayksiköt tarjoavat.
- Hyvien käytäntöjen ja parhaiden palvelumallien jakamiseen kannustettava palkitsemalla tietojen vaihdosta sekä tavoitteiden saavuttamisesta.
- Palvelujen organisointia ja kustannusvaikuttavuutta parannetaan lisäämällä liikkuvia ja digitaalisia palveluja.
- Eri asiakasryhmien rajoitteet on huomioitava digitaalisten palvelujen käyttämisessä.
- Kaikkien ammattilaisryhmien osaaminen voitava hyödyntää palvelutuotannossa, ja perusteettomia reviiirajoja tulee poistaa.
- Hoitohenkilöstön, tukipalveluhenkilöstön ja sosiaalipalvelujen ammattilaisten roolia ja tehtävänkuvia on vahvistettava.

Hyvinvoiva henkilöstö tuottaa laadukkaat julkiset palvelut

Laadukkaisiin julkisen sektorin palveluihin tarvitaan ammattilaisia, jotka voivat työssään hyvin. Kannustava johtaminen sekä joustot ja jatkuva oppiminen voidaan toteuttaa **mallillisin kustannuksin**. Kun hyvinvointialueiden ja kuntien töissä on veto- sekä pitovoimaa, **työvoimapula pienenee**.

Vuokratyöntekijöiden ja ulkoistuksien käyttö voi säästöjen sijaan lisätä kustannuksia. Lääkärin tai sairaanhoitajan työpanos vuokrafirman kautta hankittuna maksaa **jopa kolme kertaa enemmän** ja estää pitkät potilassuhteet sekä työn pitkäjänteisen kehittämisen. Viranomaisten kilpailutus- ja hankintaosaamisesta täytyy huolehtia.

Huonosti ja hitaasti toimivat tietojärjestelmät haittaavat hyvinvointialueiden tehokasta työntekoa sekä asiakaspalvelua. Henkilöstöstä on arvioitu, että tietojärjestelmien kankeus hukkaa **jopa 20 prosenttia työajasta**. Tietojärjestelmien parantaminen ja tarpeettomien kirjausten karsimisen myötä asiakkailta ja potilailta käytettyä työaikaa voidaan lisätä **henkilöstömäärää lisäämättä**.

Tavoitteet

- Henkilöstön työhyvinvointiin, täydennyskoulutukseen ja työterveyshuollon palveluihin on investoitava.
- Pysyvät työsuhteet, joissa on laadukas työympäristö ja työsuhteen ehdot sisältäen asianmukaisen palkkauksen.
- Hyvinvointialueiden hallintorakenteeseen perustettava henkilöstöasioihin keskittyvä jaosto, jossa suurimmat henkilöstöjärjestöt ovat edustettuina.

Työterveyshuoltopalvelujen, hyvinvointialueiden ja järjestöjen yhteistyö

Työterveyshuolto on voimavara ja julkisten palvelujen täydentäjä. Työssäkäyvien palveluissa tärkeitä ovat työkyvyn tuki ja työolosuhteiden huomiointi. Nämä sisältyvät työterveyshuollon palveluihin ja auttavat työkyvyttömyysjaksojen vähentämisessä. Hyvinvointialueiden ja työterveyshuollon toimijoiden yhteistyön laajentaminen on tärkeää.

Toimiva ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta luo vakautta ja auttaa erilaisten erityisryhmien tarpeiden kuulemisessa. Järjestöissä työskentelee runsaasti työsuhteisia ammattilaisia, ja **järjestöjen mittava vapaaehtoistyö** kanavoi vertaistukea sekä arjen apua tarvitseville.

Tavoitteet

- Hyvinvointialueiden tulee lähettää työsuhteessa olevat potilaat työterveyshuollon asiakkaaksi työkykyyn liittyvissä ongelmissa tai työhön paluun tukemiseksi.
- Kuntien ja alueiden sekä järjestöjen yhteistyötä, joka voi sisältää taloudellista tukea, asiantuntijoiden vierailuja sekä asiakkaiden ohjaamista järjestöjen vertaistuen pariin, on lisättävä.

KUNNAT

Kuntien työllisyyspalveluiden laatu ja rahoitus

Työvoimapalvelut siirtyvät valtiolta kuntien vastuulle 1.1.2025 osana TE2024-uudistusta. Suomeen muodostuu 45 työllisyysaluetta. Nykyiset TE-toimistot lopettavat toimintansa, henkilöstö siirtyy kunnille ja valtion rahoitus siirtyy kunnille yleiskatteellisena. Kunnat määrittävät, paljonko rahoitusta käytetään työvoimapalveluihin. Lainsäädäntö määrittelee palveluprosessia lähinnä asiakkaiden kohtaamisen määrissä ja ajoissa. Työllistymistä edistävästä palveluista, kuten työvoimapolitiittisen koulutuksen määrästä ja palkkatuen käytöstä, päättävät työllisyysalueet. TE2024-uudistus tarjoaa mahdollisuuksia **integroida työllisyyspalvelut tiiviimmin** koulutukseen.

Työttömyyden pitkittyessä suurella osalla työnhakijoista on erilaisia **työkykyä haittaavia seikkoja**. Krooniset sairaudet ja mielenterveyden haasteet **vaikuttavat työllistymistä**. Työtön jää ilman työterveyshuollon palveluja. Työllisyyspalvelujen henkilöstöllä on oltava valmius tunnistaa työkykypalveluja tarvitsevat asiakkaat. Alueiden tulee **viivytyksettä tarjota** heille tarpeenmukaisia sekä laadukkaita sote- ja kuntoutuspalveluja.

Nuorten monialaiset Ohjaamo-palvelut ovat kunnissa vakiintuneet toimintamalliksi, jolla Suomi toteuttaa **Euroopan neuvoston nuorisotakuusuosituksen tavoitteita**. Ohjaamoista ja niiden tuesta sekä nuorten mielenterveyttä tukevasta Ohjaamoiden ONNI-toiminnasta on säädetty laissa työllistymisen monialaisesta edistämisestä. Ohjaamoiden on mahdollista hyödyntää RRF-rahoitusta 2026 vuoden loppuun. TE-palveluiden siirto ja rahoituspohjan muutos vaikuttavat prosesseihin paikallisesti ja Ohjaamoiden toimintaan.

Tavoitteet

- Työllisyysalueiden on reagoitava ja ennakoitava alueen työvoimatarvetta ja käytävä jatkuvaa vuoropuhelua työelämätoimijoiden kanssa.
- Palveluverkosto ei saa hajautua, sillä liian pienet yksiköt eivät pysty tarjoamaan laaja-alaisesti ja laadukkaasti palveluja.
- Työllisyysalueiden määrää pitää tarkastella ja työvoima-alueita kannustettava yhdistymisiin.
- Yhteistyötä työnhakija- ja työnantajapalveluiden välillä lisättävä esimerkiksi edistämällä henkilöstön työtehtävien muokkaamista ja joustavaa työkiertoa.
- Työnhakijoiden ja työnantajien kohtaamista lisättävä hyödyntämällä nykyisiä palveluja, kuten esimerkiksi rekrytointikoulutusta.
- Ohjaamoiden palveluprosessi on turvattava kunnissa.
- Yhteistyötä työllisyysalueiden ja hyvinvointialueiden välillä pitää tiivistää.

Varhaiskasvatus ja peruskoulu tulevaisuuden perustana

Oppimistulokset ovat **laskussa** Suomessa. Erityisesti erot parhaiten ja huonoiten menestyneiden oppilaiden välillä ovat kasvaneet. Kunnat päättävät varhaiskasvatuksen ja peruskoulujen resurssoinnista. Eri kuntien välillä on suuria eroja tarjottavien viikkotuntien välillä. Koulun tulee tarjota turvallisen ja lasten hyvinvointia tukevan ympäristön, jossa huomioidaan lasten **yksilölliset tarpeet**. Peruskoulutuksen tulee olla riittävästi resursoitu joka puolella Suomea. Opettajia ja heidän työtään tukevia ammattilaisia on oltava **riittävästi**. Opetustilojen ja -materiaalien on oltava **laadukkaita**. Koulut eivät saa eriytyä asuinalueen mukaan. Elinvoimaisessa kaavoittamisessa kaupunkisuunnittelu ja maankäytön suunnittelu edistävät alueen **taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä kestävyyttä** sekä houkuttelevuutta.

Kasvu ja oppiminen sujuvat parhaiten rauhallisessa sekä turvallisessa ympäristössä, jossa on riittävästi **moniammatillista henkilökuntaa**. Lastenhoitajat ja koulunkäynninohjaajat ovat tärkeitä resursseja. Suuret ja hälyisät tilat kuormittavat lapsia ja henkilökuntaa. Mielenterveyden ja käytöksen häiriöissä **varhainen apu** on tärkeintä, mutta olennaista on **häiriöiden ennaltaehkäisy** luomalla oppimisympäristöjä, jotka tukevat tervettä kasvua sekä lasten mielen hyvinvointia.

Tavoitteet

- Kuntien on tuettava erityisesti niitä kouluja, joissa huono-osaisuus on suurempaa, esimerkiksi lisäämällä ammattilaisten määrää ja yhteistyötä viranomaisten kanssa.
- Riittävät oppilashuollon palvelut hyvinvointialueilta kouluille sekä hyvinvointia tukevat oppimisympäristöt on turvattava.
- Kaavoituksella ehkäistään asuinalueiden segregaatiota.

Maksuton ja laadukas toinen aste

Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä oppivelvollisilla on oikeus maksuttomiin oppimateriaaleihin- ja välineisiin sen vuoden loppuun, kun he täyttävät 20 vuotta. Hallituksen päätös lyhentää maksuttomuutta kahdella vuodella peruttiin. Päätöksen toteuttaminen olisi ollut **byrokraattista** esimerkiksi sähköisten oppimateriaalien lisenssien takia. Eniten muutoksesta kärsisivät ne, jotka aloittavat opinnot myöhemmin tai tarvitsevat enemmän aikaa opintoihinsa.

Hallitus kohdistaa ammatilliseen koulutukseen 120 miljoonan säästöt. Leikkaukset voivat johtaa muun muassa rajuun oppisopimuskoulutuksen vähentymiseen. Vanhentunutta koulutusta on vaikeampi päivittää ja **alanvaihto vaikeutuu**. Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden rahoituksen määrään kunnat eivät vaikuta, mutta he päättävät oppilaitosverkosta ja alojen koulutusmääristä. Kunnat ylläpitävät suurinta osaa lukioista ja ovat suurin ammatillisen koulutuksen järjestäjä. Luottamustehtävät ammatillisen koulutuksen ylläpitäjissä jaetaan kuntavaalitulosten perusteella. Ammatillisessa koulutuksessa on huomioitava **nuoret oppivelvolliset ja aikuisopiskelijat**. Nuoret tarvitsevat tukea työuran alun rakentamisessa ja työikäisillä korostuu osaamisen kehittäminen vastaamaan työelämän tarpeita. Kunnat pystyvät ammatillisen koulutukseen panostamalla parantamaan **alueen työllisyyttä ja elinkeinoelämän kilpailukykyä**.

Tavoitteet:

- Kuntien huolehdittava omilla päätöksillään siitä, että oppivelvollisuuden piirissä olevien oppimismateriaalit- ja välineet ovat maksuttomia.
- Ammatillisen koulutuksen ja lukioiden yhteistyöllä ylläpidetään kattavaa toisen asteen koulutusverkostoa koko Suomessa, saavutetaan kustannussäästöjä sekä mahdollistetaan osaamiskokonaisuuksien valitseminen sekä lukion että ammatillisen koulutuksen puolelta.
- Koulutusalojen ja aloituspaikkamäärien on vastattava alueellisen elinkeinoelämän tarvetta.

Hyvälaatuiset julkiset hankinnat keskiöön

Onnistuneilla julkisilla hankinnoilla torjutaan harmaata taloutta ja edistetään vastuullista yritystoimintaa sekä kestävästä kehitystä. Kun palvelu-, tavara- ja rakennustyöt toteutetaan julkisina hankintoina kunnissa, kuntayhtymissä tai liikelaitoksissa, ne usein painottavat **pelkkää alhaista hintaa** tuottajavalinnassa. Tämä on johtanut **huonolaatuiseen työhön**,

työlainsäädäntöä rikkoviin työolosuhteisiin ja työehtosopimuksen tason alittaviin palkkoihin. Pitkät alihankintaketjut altistavat **työvoiman hyväksikäytölle.**

Julkisten hankintayksiköiden pitää vaatia rakennusurakoihin tai palveluntarjontaan osallistuvilta tarjoajilta tiedot kaikista alihankkijoista; nimet, yhteystiedot ja lailliset edustajat, jotka osallistuvat rakennusurakan tai palvelun suorittamiseen. Hankintayksiköiden ja tarjouskilpailun voittaneen tarjoajan väliseen hankintasopimukseen tulee lisätä ehto siitä, että Suomessa toteutettavassa hankintasopimukseen sisältyvässä työssä noudatetaan vähintään niitä työsuhteen vähimmäisehtoja, joita Suomen lain ja työehtosopimusmääräysten mukaan on noudatettava saman laatuudessa työssä.

Palveluntuottajan valinnassa laatupisteet lasketaan **vain muodollisesti.** Laatuun panostamisen lisäksi kuntien pitää korostaa **reilujen työehtojen merkitystä** valintakriteerinä ja edellyttää palvelun tarjoajaa huolehtimaan epäkohtien korjaamista. Kuntien pitää kilpailuttaa hankintansa **avoimesti ja läpinäkyvästi.** Palvelusopimusten tulee olla **julkisia,** vaikka ne tehtäisiin yksityisen tuottajan tai kunnan oman yhtiön kanssa. Kuntapäätäjien on oltava **tietoisia** tarpeellisista hankinta-asiakirjoista ja palveluntuottajien kanssa sovitusta ehdoista.

Tavoitteet

- Julkisissa hankinnoissa kokonaislaatukriteerien velvoittavaksi julkisia hankintoja koskevaan lainsäädäntöön ja enemmän painoarvoa sosiaalisille, työoikeudellisille ja ilmastokriteereille kilpailutuksissa.
- Hankinta-Suomi- hankkeen laatimat ohjeet ja suositukset vastuullisista sekä toimivista hankinnoista otettava käyttöön kaikissa kunnissa.
- Hankintasopimusten sisältö oltava kuntapäätäjien tiedossa.
- Riittävä rahoitus laadukkaille palveluille on turvattava.

Kuntien ilmastotoimet

Kunnilla on suuri vastuu kansallisten ilmastotavoitteiden saavuttamisessa ja ilmastomuutokseen sopeutumisessa. Kunnat suunnittelevat ilmastotoimet, mutta päättävät myös toimiin vaikuttavasta maankäytöstä sekä biodiversiteettitavoitteista. Näitä toimia varten tarvitaan ilmastomuutokseen **sopeutumissuunnitelma.** Ilmastomuutoksen hillintä- ja sopeutumissuunnitelmia laatiessa on tärkeää kuulla **työntekijöiden edustajia.**

Hallitusohjelmakirjauksen myötä kuntien ilmastosuunnitelmavaatimus poistui, mutta **ilmastosuunnitelmat** tulee silti tehdä kaikissa kunnissa. Ilman kuntien ilmastotyötä Suomi ei onnistu hiilineutraalisuustavoitteessaan vuodelle 2035 tai kunnat omilla tavoitteillaan.

Kuntien kasvihuonekaasupäästöjä voidaan vähentää esimerkiksi rakennusten **energiatohokkuutta** parantamalla. Kaupunkien ekosysteemien osalta **vihrealueiden nettomäärää ja latvuspeittävyttä** tulee kasvattaa. Kuntien energiayhtiöillä on käynnissä suuri muutos hiilineutraaliin tuotantoon, mikä vaikuttaa tuhansien energia-alan työntekijöiden

työnkuviin. Jos henkilöstössä tunnistetaan osaamispuutteita, on heille **tarjottava täydennys- tai muuntokoulutuksia**.

Joukkoliikenne on merkittävässä roolissa kaupunkien ilmastopoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa ja vihreän siirtymisen edistämässä. **Julkinen liikenne olennainen osa toimivaa kaupunkia**. Koska linja-autoliikenteen erikokoiset kilpailutukset ovat jatkuvasti käynnissä, yksittäisten linja-autoyrittysten on hankalaa hankkia tarvittavia tiloja liikennöintisopimuksen ajaksi. Sosiaalituloilla on vaikutusta linja-autonkuljettajien työturvallisuuteen ja -hyvinvointiin sekä alan vetovoimaisuuteen ja tasa-arvoon. Joukkoliikenteen toimivaltaisten viranomaisten järjestämässä linja-autoliikenteessä kaupungin **tulisi järjestää ja antaa liikenteenharjoittajille käyttöoikeus linja-autonkuljettajien sosiaalituloihin**.

Tavoitteet

- Kaikkien kuntien laadittava ilmastosuunnitelma, joka on linjassa kansallisen hiilineutraali Suomi 2035- tavoitteen kanssa.
- Työntekijät mukaan suunnittelemaan kuntien ilmastotoimia ja sopeutumisstrategioita.
- Ilmasto- ja sopeutumissuunnitelmissa on huomioitava työelämän muutostarpeet, työllisyysvaikutukset ja työntekijöiden muuttuvat osaamistarpeet.
- Työtehtävästä toiseen siirtymistä on edistettävä aktiivisesti muun muassa tarjoamalla täydennyskoulutuksia.
- Kaupungin tulee järjestää ja antaa liikenteenharjoittajille käyttöoikeus linja-autonkuljettajien sosiaalituloihin.

Liikunta- ja kulttuuripalvelut terveyden edistäjänä

Kulttuuripalvelut lisäävät väestön hyvinvointia. Kuntien tulee tarjota erilaisille väestöryhmille soveltuvia liikunta- sekä kulttuuripalveluita. Näiden palveluiden tulee olla saavutettavia. Julkinen liikenne ja katujen kunnossapito auttavat siinä, että esimerkiksi rollaattorin tai lastenvaunujen kanssa liikkuvat tai näkövammaiset pystyvät esteettä liikkumaan ympäri vuoden ja hyödyntämään palveluja. Palvelujen **maksuttomuus tai edullinen hinta** tukevat sitä, että kaikki kuntalaiset pystyvät hyödyntämään liikunta- ja kulttuuripalveluita.

Tavoitteet

- Palvelujen tulee olla saavutettavia myös erilaisille toimintarajoitteisille asiakasryhmille.

Maahanmuuttajien kotoutumispalvelut

Uudistuva kotoutumislaki laajentaa kuntien tehtäviä ja vastuita, mutta samanaikaisesti kotoutumisen määrärahoja leikataan. Kunnilla **ei ole tosiasiallisia edellytyksiä** suoriutua uusista lakisääteisistä velvoitteista tulevaisuudesta. Useat kunnat sekä Kuntaliitto ovat pitäneet laskennallisen korvauksen tasoa jo pitkään **riittämättömänä**. Kotoutumislain kokonaisuudistus kuitenkin lisää kuntien vastuuta kotoutumisen edistämässä.

Korvauksajan lyhentäminen ja resurssien vähentäminen heikentää kuntien halukkuutta tarjota pakolaisille kuntapaikkoja. Tämä vaikuttaa erityisesti **haavoittuvimmassa asemassa olevien ja eniten palveluita tarvitsevien** kansainvälistä suojelua saavien maahanmuuttajien palveluihin.

Maahanmuuttajien kielikoulutuksen laadun ja määrän lisääminen on tärkeää. Tällä hetkellä jonot kotoutumis- ja kielikoulutuksiin ovat **jopa vuoden mittaisia**.

Tavoitteet

- Kotoutumista tukevien palvelujen järjestämisestä laskennallisten korvausten korvauksajan lyhentämistä ei tule toteuttaa.
- Kielikoulutuksella ja työelämän pelisääntöjä koskevalla koulutuksella ennaltaehkäistään syrjintää sekä edistetään maahanmuuttajien työllistymistä ja kiinnittymistä yhteiskuntaan.